

TA'LIMDA ZAMONAVIY TASVIRIY SAN'ATNI O'QITISHNING METODIK
AHAMIYATI

Uzoqova Shoxista Nizomatovna

Samarqand viloyati Jomboy tumani,

7-IDUM, tasviriy san'at fani o'qituvchisi, 93 359-01-87

Annotatsiya: *Maqolada zamonaviy tasviriy san'atning rivojlanishi, ma'naviy va ma'rifiy jihatdan yangi ijodiy izlanishlarni kengayishi, jahonning ilg'or san'at uslublariga taqlid qilmagan holda o'zbek san'ati uslubining taraqqiy topishi bilan tasviriy san'at fani rivojiga katta hissa qo'shayotganligi haqidagi masalalar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Dizayn ta'limi, ijtimoiy faoliyat, badiiy san'at, ijodkorlik, estetik va badiiy faoliyat, dizaynerlik malakalar.*

KIRISH

Ma'lumki, har bir millatning taraqqiyoti uning madaniyati va san'ati darajasi bilan belgilanadi. O'z navbatida, davlatning madaniyat va san'atga bo'lgan munosabati jamiyatning rivojlanish darajasini aniqlaydi. O'zbekiston mustaqillikka erishgan tarixiy damlarda o'z davri va tomoshabini bilan jonli, millat hayotining muhim bo'g'inlari ayniqsa ta'lim-tarbiya sohasida kechayotgan islohotlar jarayonini, mavjud muammolarni mo'ljalga ola bilish imkoniyati ilm-fan va san'atni ijtimoiy hayotning oldingi qatoriga ko'tarib chiqara boshladi.

“Respublikamiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim mazmunini umuminsoniy qadriyatlar va xalqimizning tarixiy-madaniy an'analari asosida tashkil etishga keng yo'l ochib berdi. Natijada, ta'lim standartlari, o'quv dasturlari, darsliklarning yangi avlodi yaratildi. Ayni paytda ular takomillashtirilmoqda, modernizatsiya qilinmoqda. Komil inson g'oyasi – ham milliy, ham umumbashariy mohiyatga ega bo'lgan, odamzotga xos eng yuksak ma'naviy va jismoniy barkamollikni mujassam etgan, uni hamisha ezgulikka undaydigan olijanob g'oyadir”.

“Haqiqatdan ham insoniyat yaratib qoldirgan madaniy qadriyatlar oddiy boyliklar bo'lib qolmay, balki o'zida inson aql-zakovati, hayot to'g'risidagi fikr-o'ylarini aks ettiruvchi ko'zgu hamdir. Jahon san'ati tarixini o'rganish, uning taraqqiyot qonunlarini tushunish, nodir yodgorliklar bilan tanishish, o'tmish odamlarning histuyg'u, hayotiy tajribalarini o'zlashtirish g'oyaviy-estetik qarashlarning shakllanishini bilish demakdir”.

ASOSIY QISM

Bugungi kunda tasviriy san'at fanini o'qitish, kasbiy o'rganish, ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, qolaversa iqtidorli yoshlarni har tamonlama o'z malaka bilimlarini keng ilmiy-badiiy tilda bayon eta olish, o'z ijod namunasining mazmun-mohiyatini to'la tahlil qila olish darajasi borasida o'ziga xos muammolar borligi sir emas. Yana bir masala,

butun dunyo davlatlari shiddat bilan rivojlanish, taraqqiyot sari odimlab borayotgan davrda, aynan ilm-ma’rifatli, salohiyatli, o’z kasbi va mutaxassisligining nazariy-amaliy bilimlari bilan birgalikda ijodiy asar va yutuqlarini hayotda ilg’or tajribalar, xalqaro innovatsion ko’rgazmalarda yuksak darajada namoyish eta oladigan yetuk kadrlarga bo’lgan talabni inobatga olib, ta’limda kasbiy-ijodiy fanlarga undagi mavzularga ajratilgan vaqt me’yorlari qay darajada yetarli yoki sermahsul va to’la o’zlashtiriladi deya olamiz? Yuqoridagi muammoga e’tibor berib o’rta ta’lim maktablarida alohida iqtidor va malakalarni o’rgatuvchi, hamda kasbiy-ijodiy bilimlarni rivojlantiruvchi tasviriy san’at fanidan o’qitiladigan aksariyat mavzularga bir soatdan ajratilgan bo’lib, bu qisqa vaqtda berilgan mavzuni to’laqonli ochib berish va o’zlashtirish uchun yetarlimi degan savol tug’ilishi tayin.

O’qitishdan ko’zlangan maqsadga erishish uchun o’quvchi har bir mavzuni amaliy bajaribgina qolmay, uni ishlashdan maqsad, mazmun-mohiyati va provard natija, uning jamiyatga tegadigan foydasi, hamda badiiy qiymatini ochib berish, ya’ni badiiy tahlil qila olish ko’nikmalarini shakllantirish zarur deb o’ylayman. “Qaysi millat o’z bolalariga rasm ishlashni xuddi xat-savodni, o’qish va hisob-kitobni o’rgangandek qunt bilan o’rgatsa, bu millat fan, san’at va hunarmandchilikda boshqa xalqlardan o’zib ketadi” – degan edi Deni Didro. Mazkur fikrda bayon etilganidek, millatimizning tarixda jahonga mashhur ilm-fan va san’at maktablariga tamal toshini qo’ygan buyuk allomalarimiz asarlari umumjahon taraqqiyotiga hali xanuz xizmat qilib kelmoqda. Biz bilamizki, “tasviriy san’at yo’nalishi bo’yicha kompozitsiya o’rgatiladi. Turli mavzularda kompozitsiyalar o’rgatish jarayonida o’quvchilarga rassomlarning asarlari badiiy tahlil qilinadi. Shu o’rinda asarni tahlil qilib berish orqali mantiqiy mazmunini tushuntirib berish kerak bo’ladi. 1-misol, oddiy uch predmetdan tashkil topgan natyurmortni chizish, bo’yash kabi amaliy tajribalar o’rgatiladi. Chizishdan avval kompozitsiyani simmetriya, asimmetriya, ufq chizig’i, muvozanat, harakat, uyg’unlik, rang, kolorit kabi mezonlar tushuntirib beriladi. Shulardan keyin natyurmortni badiiy tahlil qilishga o’tiladi. Tahlil qilish jarayonida natyurmortni mazmunini bilish va g’oyasi tushuntiriladi. Natyurmort asosan uch predmetdan tashkil topgan. Guldon, gul va olma. Ularni ramziy ma’nolarini aniqlaymiz.

Ko’zada suv bo’ladi, ya’ni suv – hayotni bildiradi, guldasta ya’ni gul – go’zallikni bildiradi. Olma esa muhabbatni bildiradi. Natyurmortning mantiqiy yechimi. Demak, tasvirlangan narsalarning ramziy ma’nolari: ko’za – hayot, gul – go’zallik, olma – muhabbat ma’nosini bermoqda. Agar biz uch so’zni birga o’qib chiqsak natyurmortdagi g’oya chiqadi, demak, bu “Hayotimizda go’zallikka bo’lgan muhabbatimiz hech qachon so’nmasin” degan falsafiy g’oyani anglatadi. Oddiy natyurmort kompozitsiyasi yoshlarimizning ma’naviy muhabbatini shakllantirishda muhim o’rin tutadi. Fikrlash orqali natyurmortni taxlil va sintez qilish, taqqoslash, abstraksiyalash, umumlashtirish va xulosa qilish singari xayoliy harakatlar amalga oshiriladi. Tasviriy va amaliy san’at asarlarining badiiy tahlili orqali o’quvchilarni fikrlash tizimi San’at asarlarining badiiy

tahlili orqali o'quvchilarni fikrlashga o'rgatish ularni tahlil, sintez, taqqoslash, abstraksiyalash, umumlashtirish xulosalashlarning ma'nolarini anglab olishlariga kerak bo'ladi.

Fikrlash – dars davomida amalga oshiriladi, fikrlash davomida ta'lim oluvchilar o'zlari duch kelgan fikrlarga va o'zlari o'zlashtirgan ma'nolarga qaytadilar va savollar beradilar, talqin va tahlil qiladilar, qo'llaydilar, munozara yuritadilar va ushbu ma'noni qo'llashning yangi sohalariga qadar kengaytiradilar. Shakllantirish – rivojlanib yetilmoq, aniq mazmun yoki yo'nalish kasb etmoq. Tahlil (analiz) – manbani, muammoni, natijani ilmiy o'rganish uslubi. Bunda tadqiqot obyekt fikran yoki ehtimoliy ravishda tarkibiy qismlarga ajratiladi yoki obyektga mos belgilar va ko'rsatkichlar hamda ularning aloqadorligi o'rganiladi. Tahlil metodi - bunga quyidagi komponentlar kiradi:

- ma'lumotlarni axborot ko'rinishiga keltira bilish;
- axborotlarni anglab idrok etish;
- ma'lum va noma'lumlarning muhim belgi va munosabatlarini ajrata bilish;
- elementlarga ajratish va boshlang'ich strukturali birlikni topish;
- aloqalarni anglash (elementlar yoki tashkil etuvchilar orasidagi) va tushuntirish

hamda sintez qila bilish. Sintez – (yunon. “synthesis” qo'shish, birlashtirish) sintez, fikr obyekt hisoblangan narsa va hodisalarning tarkibiy qismlari, sifat hamda xususiyatlarini fikran yoki amaliy ravishda bir butun qilib qo'shishdan iborat bo'lgan aqliy operatsiya.

Masalan, narsa va hodisalarning muhim belgilari qo'shilishidan yaxlit bir tushuncha hosil bo'ladi. Sintez tafakkur hamda hayolning ijodiy faoliyatini tashkil qiladi. Sintez bevosita analiz bilan umumlashtirish, taqqoslash, sistemalashtirish kabi aqliy operatsiyalar bilan bog'liq. O'zbekiston Respublikasida ta'limning uzluksizligi, uzviyligi, o'quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda mavzuga xos quyidagi tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi. O'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiyasi – doimiy ravishda o'z-o'zini jismoniy, ma'naviy, ruhiy, intellektual va kreativ rivojlantirish, kamolotga intilish, hayot davomida mustaqil o'qib-o'rganish, kognitivlik ko'nikmalarini va hayotiy tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish, o'z xatti-harakatini muqobil baholash va mustaqil qaror qabul qila olish ko'nikmalarini egallashni nazarda tutadi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya – vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish, badiiy va san'at asarlarini tushunish, orasta kiyinish, madaniy qoidalarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi. Mazkur kompetensiyalar umumta'lim fanlari orqali o'quvchilarda shakllantiriladi.

Zamonaviy tasviriy san'at ijodi bir-biriga o'xshamagan iste'dodli rassomlardan iborat rang-barang mozaikaga o'xshaydi. Turli badiiy maktab, yo'nalishlarda ijod qilayotgan O'zbekiston rassomlari asarlari o'zbek madaniyatining milliy o'ziga xosligini

namoyon etadi. Faxriy akademiklar R.Ahmedov, A.Abdullayev, N.Qo‘ziboyev, M.Saidov, R.Choriyev, M.Nabiyev hamda haqiqiy a‘zolari – V.Burmakin, A.Ikromjonov, T.Qo‘ziyev, T.Mirjalilov, J.Umarbekov, B.Jalolov, A.Mirzayev, J.Izentayev, L.Ibragimov, B.Boboyev, Y.Tursunnazarov, S.Abdullayev, A.Nuriddinov va bulardan ayniqsa, B.Jalolov, J.Umarbekov, A.Nur, A.Ikromjonovlarning o‘ziga yarasha maktablari ham bor. Turli avlod rassomlaridan iborat akademiklar tarkibi ramziy ma’noda mamlakat tasviriy san’atining XX asrda bosib o‘tgan turli xil uslubiy yo‘nalishlarini, o‘ziga xos taraqqiyot yo‘lini ifoda etdi. Mustaqillik sharofati bilan tasviriy san’atdagi badiiy uslubiy jarayon yangi ko‘rinishlarga ega bo‘ldi va boyidi. Umuman olganda, O‘zbekistonning milliy san’ati, jahonning istalgan hududidagi davlatlar san’ati orasida mahalliy ham, avangard ham bo‘lmagan holda namoyon bo‘ldi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, inson uchun zarur bilimlar miqyosi tobora kengayib borayotgan hozirgi sharoitda muayyan faktlar yig‘indisini o‘zlashtirish bilan cheklanib bo‘lmaydi. Shuning uchun o‘quvchilarga o‘z bilimlarini mustaqil ravishda to‘ldirib va boyitib borishni, ozining diqqat-e’tiborini ilmiy va siyosiy axborotlarning eng muhimlariga qaratishni o‘rgatish kerak. Bu vazifa o‘quvchilarning tasviriy san’at darslarini ta’lim-tarbiya jarayoni bilan uzviy bog‘liq holda kengaytirish va rivojlantirishni taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. B.Z. Azimova “Natyurmort tuzish va tasvirlash metodikasi”Toshkent – Oqituvchi-1984.
2. B.Z.Azimova ,R.Rajabov,S.F.Abdirasulov,Tasviriy sanatga oid atamalarning izohli lugati.Toshkent -1994.
3. S. Abdiraurov Tasviriy sanat atamalari. Toshkent- 2003
4. X.Egamov.Boyloqlar bilan ishlash. –Toshkent . “Oqituvchi”1981.
5. R.Hasanov.”Maktabda tasviriy sanat oqitish metodikasi”Toshkent.- “Fan”.2004.